

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Posudek na diplomovou práci Jany Grollové

„Jen barvy, které výskají a hoří“:
synesthesie v díle Jiřího Karáska ze Lvovic z přelomu století

Téma synesthesií je ve vztahu k poetice a estetice *fin de siècle* stále lákavým a v české literárněvědné bohemistice dosud poměrně málo prozkoumaným. Jana Grollová se ve své diplomové práci snaží postihnout tento fenomén, který možno považovat za jeden z konstitutivních v literatuře symbolismu, na příkladě vybraných děl Jiřího Karáska ze Lvovic z devadesátých let 19. století a z prvního desetiletí 20. století. Nejdříve se však v návaznosti na studie Alice Staškové, Reného Welleka a Paula Hoffmanna zabývá samotným vymezením pojmu „moderny“: tento pojem chápe nikoliv jen jako označení literárního a uměleckého „hnutí“, nýbrž jako pojem pro celou kulturně-uměleckou epochu. Z tohoto hlediska možno symbolismus skutečně považovat za poslední velkou syntetizující epochu evropské kultury.

O symbolismu jako epoše uvažuje René Wellek, který ji vymezuje přibližně lety 1885-1914. Jakkoli problematické toto časové vymezení je, dotkl se Wellek důležitého problému, že totiž symbolismus je epochou, v níž se setkávají a kříží různé a různorodé estetické programy, tendence, záliby, stylové zvláštnosti. Určité korelace nebo interference, např. mezi naturalismem a symbolismem a ještě více mezi impresionismem a symbolismem, jsou zjevné a bylo by anachronistické chápat je antiteticky jako navzájem se popírající. Okolnost, že Otokar Březina začínal původně jako autor naturalistických povídek a naturalistického románu je příznačná (podobně Antonín Sova, ale také Hlaváčkovy *Sokolské sonety*, 1895 a *Pozdě k ránu* již 1896). Zásadním momentem je vědomí epochální jedinečnosti symbolismu, která je estetické povahy. Zde však třeba výslovně zdůraznit a předeslat, že poetiku a estetiku *symbolismu* jako epochy není možné shrnout výhradně pod kategorii krásna, jakkoli by to mohla poetika některých raných Karáskových básní sugerovat.

Z této perspektivy se tzv. dekadence jeví jako raná fáze symbolismu, jejímž dominantním rysem je nárok autonomní skutečnosti estetická, absolutizace estetická, které se stává programem, přímo konstantou symbolistické moderny, její představy modernosti a integrace všech kulturních funkcí ve znamení estetiky a estetická. Všechny ostatní hodnoty jako

náboženství, etika, rozum jsou buď neutralizovány nebo podřízeny umění a krásnu. To se stává objektem vášnivé touhy a díky své nedostupnosti postaveno na pozici náboženství. Karásek ze Lvovic může být považován za exponovaného básníka dekadentně-symbolistického estetismu české *fin de siècle*; umění je pro Karáskovu sférou, v níž je vzniká nebo přesněji je „tvořeno“ a kulticky uctíváno krásno. Umělec je demiurgickým tvůrcem tohoto autonomního světa umění, jeho hodnota spočívá mj. v tom, že je schopno překonat časovost a pomíjivost všeho lidského. Jinými slovy, umění absorbuje (všední, banální atd.) život a proměňuje ho v nepomíjivý a „věčný“ artefakt.

Těžiště diplomové práce Jany Grollové spočívá v průzkumu synestetických zvláštností a kvalit v Karáskově básnického estetismu. V návaznosti na Baudelairovu koncepci „souvztažností“ je synestézie konstitutivním prvkem dekadentně-symbolistické arteficializace světa. Zde Jana Grollová vychází především z psychologie (a psychoneurologie) synestézií Richarda Cytowice, který vypracoval pět základních kritérií synestézií, ale také z výzkumů Svetozara Nevoleho, který se zabýval psycho(pato)logií smyslového vnímání. Tento přístup – a Jana Grollová postupuje v klasifikaci synestetických typů a v průzkumu frekvencí jednotlivých synestetických typů systematicky - považuji za podnětný, neboť jde o pokus objasnit básnickou sémantiku synestézií prostřednictvím kombinace psychologických a psychoneurologických výzkumů a teorie metaforičnosti synestézií Wenera Abrahama. Zde ovšem nelze ztrácet ze zřetele podstatný rozdíl mezi psychologií a psychoneurologií smyslových vněmů (např. vidění barev ve snech) a básnickými imaginacemi barev, zvuků, čichových a dalších smyslových vněmů a prožitků vzniklých a přímo konstruovaných v básnickově imaginaci. Jana Grollová zjišťuje v Karáskových textech nápadnou dominanci kovových nebo minerálních lesků. Tato sémantika lesku a zrcadlení odpovídá intenci dekadentního tvůrce umění vytvořit obraz světa, který je *pouze* jeho neskutečným zrcadlovým obrazem/odrazem. Tento obraz světa ovšem nezná svůj originál. Poznání skutečného světa se pro dekadentního tvůrce umění stává nemožným, tzn. skutečnost přirozeného světa je co nejdůsledněji popírána. Organický svět a život je nahrazen anorganickým světem minerálů, drahokamů a vzácných kovů. To má rovněž formálně-estetickou implikaci: umělecké dílo (báseň) je „zářivé“, „skvoucí“ vzhledem ke své perfektní krystalické, „geometrické“ struktuře. Dekadentní tvůrce umění je z psychopoetického hlediska narcistickým tvůrcem, který (sebe)zrcadlení potřebuje jako jeden ze základních tvůrčích principů. A zároveň je tato symbolika a sémantika zrcadlení relevantní také ve vztahu k schopenhauerovské myšlence, že vnější svět je pouze zrcadlením *představy* světa.

Podnětným příspěvkem k sémantice synestézií je v práci Jany Grollové kapitola o vidinách očí. Inspirována pojednáním Svetozara Nevoleho o vidinách očí, zjišťuje Jana

Grollová nápadně analogie mezi psychopatologií pohledu a „psychotickým“ pohledem, jímž je pronásledováno básnické Já v Karáskových textech. Vztah pohledu a smrti zaujímá v psychopoetice a ještě přesněji thanatopoetice symbolismu důležitou pozici: paradigmatickou básní je Březinův *Pohled smrti z Tajemných dálek*. Pocit pronásledování „hypnotizujícím“ pohledem, který Jana Grollová zjišťuje např. v Karáskově *Románu Manfreda Macmillena*, představuje modernistickou verzi anticko-manýristického smrtonosného pohledu Medusy. Dekadentní tvůrce umění je „pronásledován“ tímto umrtvujícím pohledem ve smyslu masochistické erotizace smrti. Na druhé straně kresby „démonických“ očí a pohledu ruského presymbolistického malíře Vrubela, který na konci života propadl psychóze, ukazují těsné spojení psychotické inspirace uměleckého tvoření v epoše *fin de siècle*. Ovšem i tak je třeba uvažovat velmi diferencovaně. Je důležité si uvědomit, že symbolistický tvůrce umění prožívá velmi ostře propast mezi svým Já a realitou žitého světa, proto vše, co ve skutečnosti znamená nedostatečnost a jako takové je pociťováno a prožíváno, je v umění (a uměním) doslova převráceno: z regrese (v psychologickém smyslu) se stává progres, z (psychického) defektu estetický efekt. Z této perspektivy třeba nahlížet a interpretovat princip dekadentně symbolistické denaturizace a arteficializace všeho organického, přírodního a přirozeného, tedy rozpuštění všeho *primárního*, předmětného a fenomenálního v *sekundárním*, znakovém, literálním, umělecko-estetickém. Tento princip uměleckého tvoření u autorů *fin de siècle* by měl být v práci postaven podstatně výrazněji do popředí. Nicméně i tak je diplomová práce Jany Grollové **velmi dobrým** příspěvkem k poznání sémantiky a symboliky synestézií v raném díle Jiřího Karáska ze Lvovic a proto ji doporučuji k úspěšné obhajobě.

